

primary organizations in the producer and consumer cooperatives. Amalgamations have not had the same effect in the tenant coops and the size of the primary organization has remained relatively unchanged since 1950 (Pestoff, 1979). The consumer coops have also experienced an increase in the role of the central organization at the expense of the local organizations. These and similar developments impede rather than facilitate membership participation and influence.

How then are we to interpret the positive attitudes of the cooperative elites toward membership influence in the light of the structural changes experienced by their organizations, changes to which they have perhaps contributed? Three alternative answers suggest themselves. First, the attitudes of cooperative elites are merely on way of paying lip-service to the cooperative ideology. In this case these values can not be expected to facilitate membership influence, but rather to serve as cultural mechanisms for gatekeeping. Second, the attitudes registered here are an expression of a growing awareness that membership influence and interest have reached a low point and this trend must somehow be reversed. Third, the elites of Swedish cooperative organizations are not fully aware of the reasons or remedies for the decline in membership participation and influence. Further academic interest in cooperative organizations could help specify the causes and suggest some solutions to the problem of declining membership interest and influence in this important sector of Swedish organizational and economic life.

Jan Åke Dellenbrant and Victor Pestoff

Footnote

* This is a revised version of a paper presented by the authors at the Moscow IPSA Congress of August 12–18, 1979.

References

- Alfort, R.A. & R. Friedland, 1974: "Nations, Parties and Participation: A Critique of Political Sociology". *Theory & Society*, v. 1. no. 3:307–328.
- Dellenbrant, J.Å., 1979: *Kooperativ demokrati: En jämförande studie av styrelseformer och medlemsdeltagande i några kooperativa föreningar*. (Cooperative Democracy: A Comparative Study of Management Structure and Membership Participation in some Cooperative Organizations) (Stockholm: Dept. of Political Science, Research Reports 1979:2).
- Eston, D., 1965: *A System Analysis of Political Life* (New York: John Wiley & Co.).
- Michels, R., 1915 & 1968: *Political Parties*. (New York & London: The Free Press).
- Pestoff, V., 1979: *Membership Participation in Swedish Consumer Cooperatives*, (Stockholm: Dept. of Political Science. Research Reports 1979:1).
- Ruin, O., 1960: *Kooperativa förbundet, 1899–1929* (The Swedish Cooperative Wholesale and Retail Societies, 1899–1929) (Lund: Rabén & Sjögren).
- Zannoni, P., 1978: "The Concept of Elite", *European Journal of Political Research*, v. 6:1–30.

Skolhistorisk forskning -och statsvetenskaplig

Att läsa framställningar som behandlar undervisningens och skolorganisationens utveckling är inte bara lärdoms-historiskt intressant utan ofta också i en vidare mening bildande. Den som visserligen inte själv är fackpedagog men som ändå – dels av nyss nämnda skäl, dels av andra mer yrkesmässigt nödtvungna – under årens lopp har tagit del av ganska många skrifter från den skol-historiska forskningen kan dessutom inte undgå att konstatera hur dessa arbeten ofta också har ett direkt statsvetenskapligt intresse.

Statskunskap och pedagogikhistoria – det kunde vara ett ämne att göra såväl principiella som empiriskt grundade betraktelser över. Beröringspunkterna är faktiskt många. (Med större precision i begreppen bör man kanske i detta sammanhang i stället för *pedagogik-historisk* forskning snarare tala om *skolhistorisk* forskning, i betydelsen forskning om *skolväsendets historia*). Många skolhistoriskt inriktade vetenskapliga undersökningar har påfallande likheter med traditionella statsvetenskapliga framställningar. Författarna må vara avhandlingsskribenter inom pedagogikämnet, deras frågeställningar må vara motiverade med hänsyn till skolhistoriska eller mer allmänt pedagogiska aspekter – den statsvetenskapligt intresserade läsaren slås ändå gång på gång av iakttagelsen att dessa arbeten i fråga om källmaterial, stoffurval, materialbehandling och diskussion företer likheter med historiskt inriktade statsvetenskapliga avhandlingar.

Detta är i och för sig föga märkligt. Skolan är ju en viktig samhällsinstitution, framväxt och successivt reformerad genom politiska beslutsprocesser. Dess mål fastställs av statsmakterna, likaså dess organisation. Formerna för undervisningens bedrivande bestäms till stor del genom offentliga myndigheters beslutsfattande och fortlöpande ämbetsutövning. Kostnaderna bestrids av det allmänna. Stat och kommun har i varierande omfattning varit och är alltjämt – nu i än högre grad än förr – skolverksamhetens huvudmän. Skolan är också en av de samhällsfunktioner som genom åren spelat en stor roll i den allmänna politiska debatten.

Mot den bakgrunden är det självklart att den svenska skolpolitiken – liksom också delproblem och detaljfrågor

inom dess domäner – kan vara ett avhandlingsämne inom statskunskapens ram, lika väl som t ex kulturpolitiken eller forskningspolitiken eller jordbrukspolitiken kan vara det. Som bekant har också förekommit doktorsdisputationer i statskunskap på avhandlingar med skolhistoriska ämnen.¹

Dessa statsvetenskapliga avhandlingar har paralleller i vissa av de volymer som ingår i skriftserien *Arsböcker i svensk undervisningshistoria*. Den började utges för 60 år sedan. Det är den 1920 grundade Föreningen för svensk undervisningshistoria som har äran av denna förmåliga skriftserie. Fram till sommaren 1980 omfattar serien 145 nummer.

En del av böckerna är av typen "skolminnen", "hågkomster från skola och undervisning", "minnesanteckningar" etc. Andra är biografier, några är självbiografier. Men ett mycket stort antal utgörs av vetenskapliga skrifter, i flera fall resultat av ambitiös och framgångsrik forskning. Inte minst har många akademiska avhandlingar under årens lopp publicerats i denna serie.

Bland avhandlingar och övriga vetenskapliga arbeten i serien finns i själva verket åtskilliga exempel på sådana skolhistoriska undersökningar som har ett betydande intresse också från statsvetenskapliga synpunkter. Detta kan förtjäna att uppmärksammas i denna tidskrift. Några sådana exempel skall därför här kort omnämnas. De är huvudsakligen hämtade från den 60-åriga skriftseriens senaste tioårsperiod.

År 1976 disputerade *Sven Askeberg* i Uppsala på en avhandling med titeln "*Pedagogisk reformverksamhet. Ett bidrag till den svenska skolpolitikens historia 1810–1825*" (vol 135). Författaren är f d byråchef i överstyrelsen för yrkesutbildning, skolinspektör och erfaren utredningsman på skolans område – han har varit sakkunnig, expert eller sekreterare i en rad skolutredningar. Han inleder med en systematisk och väl dokumenterad redogörelse för läroverksfrågorna och det pedagogiska reformarbetet kring dessa under 1800-talets två första decennier. Han ger en utförlig bild av arbetet i 1812 års uppfostringskommitté som ledde fram till 1817 års livligt uppmärksammade förslag till skolordning. Efter remissbehandling, tidningsdiskussioner, namninsamlingar och protestuppprop, vilket allt ledde till omfattande överarbetningar, fastställdes skolordningen i december 1820 att gälla från höstterminen 1821, då 1807 års skolstadga skulle upphöra att gälla.

Askeberg berör också de allmänna idéströmningar som var en utgångspunkt för reformarbetet och den spänning mellan konservativa och reformvänliga riktningar som utgjorde ett markant inslag i debatten. I ett utförligt kapitel redovisas diskussionen kring de skolorganisatoriska problem som uppfostringskommitténs

förslag aktualiserade och som män som G A Silverstolpe, Axel Fryxell, J C Höjer, C U Broocman och C von Rosenstein hade delade meningar om.

Än markantare blev motsättningarna och än hårdare uttalandena när diskussionen kom in på undervisningens innehåll. Dessa avsnitt är naturligt nog av mindre intresse från statsvetenskapliga synpunkter än från pedagogiska. Men även här finns intressanta iakttagelser att göra när det gäller enskilda personers och politiska gruppers attityder och ställningstaganden. De ideologiskt grundade grupperingarna kommer klarast till uttryck när diskussionen kommer in på frågan om latinets ställning. Medan män som Lorenzo Hammarsköld och Anders Fryxell kritiserade latinets alltför stora utrymme på de naturvetenskapliga och samhällsorienterande ämnenas bekostnad såg flertalet konsistorier, rektorer och lärare med gillande på latinets fortsatta dominans.²

Mer utförligt och med en naturligt nog klarare inriktning på en statsvetenskaplig analys behandlas dock denna fråga av statsvetaren Olof Wennås i hans tio år tidigare framlagda avhandling "*Striden om latinväldet*". Askeberg gör emellertid en förtjänstfull genomgång på ämnet av debatten både i och utanför ständsriksdagen. Han refererar och diskuterar utredningsförslag och remissyttranden avgivna av politiska instanser och kulturella institutioner. Han förmedlar därigenom en samlad översikt av stora och viktiga intressegruppers syn på skolfrågorna samt – inte minst intressant från statsvetenskaplig horisont – en bild av de motivkretsar och de in- och utländska strömningar som påverkade reformarbetet.

Samma år som Askeberg publicerade sin avhandling utkom fil dr *Sigurd Åstrands* skrift "*Reallinjens uppkomst och utveckling fram till 1818*" (vol 137). Den bygger delvis på Wennås avhandling när det gäller strävandena att bereda plats för realundervisningen i skolorna och det sociala och politiska kraftspel som till slut ledde till att latinväldet bröts – eller rättare sagt: började att brytas. Åstrand har därför kunnat koncentrera sin framställning främst på frågan hur reallinjen skulle organiseras och fungera.

Tyngdpunkten i Åstrands redogörelse ligger på den offentliga debatt som följde i den sk stora uppfostringskommitténs spår samt på 1844–45 års och 1847–48 års riksdagar. Det reformbeslut rörande läroverkens organisation som togs vid den senare riksdagen resulterade inte i en ny skolordning utan i vad som brukar kallas 1849 års cirkulär. Hur detta senare kom att ersättas av 1856 och 1859 års skolstadgor belyser Åstrand i ett utförligt kapitel.

I sin helhet är Åstrands arbete inte av statsvetenskapligt intresse i samma eminenta grad som Askebergs.

Men långa stycken är hans framställning intressant nog också från sådana utgångspunkter. Det gäller t ex det näst sista kapitlet som heter "Statsmakterna och realinjen under 1860- och 1870-talen". Det skulle lika gärna ha kunnat återfinnas i en statsvetenskaplig avhandling av klassiskt snitt. Detta markeras också av att författaren just i detta avsnitt i hög grad bygger på – och i notapparaten öppet hänvisar till – Wennås avhandling. Men han gör också en egen analytisk genomgång av kommittébetänkanden, propositioner och riksdagsdebatter fram till läroverksstadgan av 1878, det författningsmässiga dokument genom vilket man kan säga att 1900-talets reallinje i praktiken blev färdigbildad.

Tilläggas bör slutligen att Åstrand har försett sin bok med en aldeles ovanligt fin sammanfattning. På sju sidor ger han ett till både form och innehåll lysande koncentrat av den skolpolitiska debatt och den praktiskpolitiska utrednings- och beslutsprocess som förde fram till 1878 års stadga. Den sammanfattningen har både statsvetare och skolhistoriker glädje och nytta av att läsa.

Ett år senare, 1977, disputerade *Ingar Bratt* i Lund på avhandlingen "*Engelskundervisningens framväxt i Sverige. Tiden före 1850*" (vol 139). Liksom *Askebergs* avhandling visar också *Bratts* vilken betydande roll 1812 års uppfostringskommitté, 1817 års skolordningsförslag och 1820 års skolordning spelade. Men den egentliga utgångspunkten för utvecklingen av engelskan som skolspråk finner man i den i december 1825 tillsatta sk sk stora uppfostringskommittén som också brukar kallas "snillekommittén" med namnkunniga ledamöter som *Agardh*, *Levrén* och *Tegnér* inom den liberala falangen och *Geijer*, *Wallin* och *Järta* inom den konservativa.

Ingar Bratt redogör koncentrerat för denna kommittés behandling av språkfrågan och för engelskundervisningens utveckling fram till den ovan (i anslutning till *Åstrands* bok) omnämnda läroverksreformen av år 1849. Avhandlingen är emellertid mer inriktad på de rent pedagogikhistoriska aspekterna än *Askebergs* och *Åstrands* arbeten. (Betecknande är att *Wennås* avhandling inte ens omnämns i litteraturförteckningen.) Trots detta synes det motiverat att i ett statsvetenskapligt forum fästa uppmärksamheten också på *Ingar Bratts* avhandling.

Andra arbeten från senare decennier som av samma skäl förtjänar att nämnas i detta sammanhang finns det gott om i serien. Det gäller bl a några arbeten av *Albin Warne* – främst "*Läroverksfrågan i vårt land under 1840-talet*"

(1959; vol 99–100) men också hans arbeten "*Om tillkomsten av vår första folkskolestadga*" (1961; vol 103) och "*Striden om de sk småläroverken*" (1965; vol 113). Det gäller vidare följande tre avhandlingar som i hög grad bygger på riksdagsprotokoll, utredningsmaterial och allmänpolitiska debattinlägg: *Stig G Nordström*: "*Hjälpskolan och särskolan i Sverige t o m 1921*" (1968; vol 119), *Lennart Tegborg*: "*Folkskolans sekularisering 1895–1909*" (1969; vol 122) och *Gunnar Herrström*: "*Frågor rörande högre skoleutbildning för flickor vid 1928 års riksdag*" (1972; ingående i vol 128). I vissa-mycket begränsade avsnitt finns aspekter av statsvetenskapligt intresse berörda också i flera arbeten som eljest väsentligen har en annan inriktning i fråga om källmaterial och frågeställningar, t ex *Yngve Löwegrens* "*Naturaliesamlingar och naturhistorisk undervisning vid läroverken*" (1974; vol 132) och *Gustaf Kaleens* "*Fackundervisningen vid våra folkskoleseminarier 1865–1914*" (1978; vol 142).

Till sist skall nämnas att den 60-årsjubilerande föreningen nyligen har publicerat en fullständig kronologisk förteckning över årsböckerna i svensk undervisningshistoria. Den finns i en 1980 utgiven liten minnesskrift med titeln "*Framåt och uppåt. Föreningen för svensk undervisningshistoria 60 år 1920–1980*".

Sten-Sture Landström

Noter

- 1 Bara två exempel skall här ges, båda från statsvetenskapliga institutionen i Uppsala – det ena från *Axel Brusewitz*'s epok, det andra från *Carl Arvid Hesslers*: *Johan Wallner*: "Folkskolans organisation och förvaltning i Sverige under 1842–1861" (1938) och *Olof Wennås*: "Striden om latinväldet" (1966).
- 2 Nyhumanismens inriktning på den formella bildningen, präglad av studiet av antiken och de klassiska språken, samt de oratoriskt formulerade kraven på medborgerlighet och patriotism kommer väl till uttryck i kronprins *Oscars* utlåtande över 1817 års skolordningsförslag: "Den humana och vetenskapliga bildningen måste grundläggas genom ett allvarligt studium av de gamla språken och den klassiska litteraturen . . .". Han konstaterar med tillfredsställelse att denna grundidé "är bibehållen i all dess stränghet". Här återfinns också de i många pedagogikhistoriska sammanhang citerade orden: ". . . de som klaga över förlusten av den tid, som här användes på de döda språkens lärande, tyckas glömma att dessa språk öppna en ny värld av de skönaste minnen, bland vilka ynglingen känner sig livas av en ädel entusiasm för dygd, sanning och fädernesland . . ."